

III.

ИЗВѢСТІЯ

НА

ВАРНЕНСКОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО
ДРУЖЕСТВО.

(СЪ ДВА ПЛАНА).

ВАРНА.

Печатница „Зора“ на Д. Костакевъ.

1910.

III.

Спомени за града Варна отъ врѣмето на Кримската война. (1853—56 г.).

Съобщава Ст. Кабакчиевъ¹⁾.

А.

Прѣзъ 1853 г. бѣха застроени само първия, втория и третия сегашни участъци. Първия участъкъ бѣше заселенъ отъ православни гагаузи, втория отъ гагаузи и ерменци, а третия отъ турци. Между гагаузкитѣ кѣщи имаше и български (но много малко). За прѣдѣла между турскитѣ и християнски квартали могатъ да се зематъ сегашнитѣ улици Одисось, Траянова и Шипченска до улица Мария Луиза (съ малки изключения).

Митрополитъ бѣше бившия по-рано Прѣславски Порфирий; него наслѣдилъ Иоакимъ (сегашния вселенски патриархъ Иоакимъ III). Порфирий е дошелъ въ Варна въ 1849 г.,²⁾

¹⁾ Г-нъ Кабакчиевъ е живѣлъ въ Варна отъ м. августъ 1853 г. до м. юлий 1856 г. Повторно е дошелъ въ нашия градъ прѣзъ 1878 г.; той билъ секретаръ на Варненския губернский административенъ съвѣтъ, послѣ сѣдия въ окръжния съвѣтъ, адвокатъ, а сега е пенсионеръ. Отъ 1879 до 1884 г. той билъ и училищенъ настоятелъ. Ст. Кабакчиевъ е роденъ на 14-й декемврий 1834 г. въ В. Търново.

Бѣл. на ред.

²⁾ Иоанъ Николау „Одисось“ (на гръцки), стр. 202. Варна. 1894. Кой е билъ прѣди него или кого е замѣстилъ той, не зная. Автора на „Одисось“, като изброява лицата, които сж заемали по-рано митрополския прѣстолъ, казва на стр. 201, че въ 1817 г. билъ Калиникъ, а въ 1819 г. Захарий, когото тогавашнитѣ варненски първенци въ 1821 г. отровили, а пакъ турскитѣ власти избѣсили първенцитѣ: Чакъръ Чорбаджи, Захария Карамфиловъ, Попъ Манолъ, Христодуловъ, нѣкой си Николовъ, К. Ченесизолу, капитанъ Парашкева Капаклъ, когото обѣсили на връхъ Великденъ, а Попъ Иванъ отъ с. Бѣла донесли умрѣлъ, но пакъ го окачили умрѣлъ на бѣсилка, избѣсили и други селени-бѣленци. По тази причина много селени отъ Бѣла се разпилѣли и избѣгали и турцитѣ назначили за чорбаджия въ селото жена на име Ясура.

Това отравяне на владиката и избѣсване на чорбаджинтъ е било, види се, въ свръзка съ гръцкото въстание отъ 1821 г., защото въ сжщата година

починалъ на 29 ноемврий 1864 г.; той е погребенъ въ черквата св. Атанасий. Елинизирането на варненскитѣ гагаузи се дължи главно на тѣзи двама архипастири.

Въ 1853 г. заварихъ въ Варна двѣ гръцки училища (първоначално и класно). Двѣтѣ сж били помѣстени въ едно здание до митрополията, която е била строена въ 1845 год. Въ първоначалното училище бѣше въведена Ланкастеровата метода; класното училище служеше специално за изучаване старогръцкия езикъ и литература. Въ двѣтѣ училища имаше около 300 ученици момчета (момичета нѣмаше). Въ двѣтѣ училища било строго забранено говоренето на другъ езикъ, освѣнъ на гръцки. На други прѣдмети, освѣнъ езика, не се обръщаше внимание; аритметиката не надминаваше първитѣ четири дѣйствия. До 1845 г. е имало, освѣнъ построеното въ 1841 г. училище²⁾, нѣколко частни училища, но тѣ не сж били освѣнъ старитѣ килии, въ които се учили да четатъ по букваръ, октоихъ и псалтирь. Който достигналъ до минея, давали му тестиръ (свидѣтелство за свършившъ). Въ училището, което е било построено въ 1841 г., билъ учителъ нѣкой си Иванъ К. Сизополчанинъ, наричанъ Калиаклията; той зналъ елинския языкъ по „сизополски.“

Въ 1845 г., когато се построило новото училище, по заповѣдъ на „*димогерондията*“ (народни старѣйшини или по право на учрѣдения силогосъ), всички учители довели ученицитѣ си въ новопостроеното училище³⁾.

и то на Великденъ е билъ обѣсенъ патриарха въ Цариградъ; въ сщия день знатния търновецъ хаджи Парашкева, за да избѣгне бѣсилката, хвърлилъ се отъ третия етажъ на Ягджи ханъ въ Цариградъ и се убилъ. Другъ виденъ габровецъ се отровилъ.

А. Пап. Вретосъ въ книгата си „*La Bulgarie ancienne et moderne*“ (St. Petersburg 1856. стр. 216), казва, че въ 1821 г. билъ обѣсенъ въ Варна нѣкой си Константиnidисъ, подозрѣнъ отъ турцитѣ, че е ималъ сношение съ гръцкитѣ етеристи (комитети). Дѣйствително плана на гръцкото въстание въ 1821 г. е ималъ задачата да подигне въстание въ Влашко, Молдова и България, за да отвлѣче вниманието и силитѣ на турцитѣ къмъ тѣзи страни; по тази причина на това движение въ България е било дадено название „завѣра“ или, както го заварихъ „гръцката завѣра.“ Руския запасенъ генералъ князь Александръ Ипсиланти дѣйствувалъ въ Влашко и Молдова, а въ България гръцки владии.

²⁾ Това училище бѣше построено на мѣстото на черквата св. Марина (И. Николау „Одисосъ“ стр. 194). Прѣзъ 1853 г. то не бѣше вече училище.

³⁾ И. Николау, „Одисосъ“ стр. 194. — А. П. Вретосъ въ „*La Bulgarie ancienne et moderne*“ казва, че елинското училище било открито въ 1840 г.; той има, види се, грѣшка, защото даннитѣ на И. Николау сж основани върху тефтеритѣ на димогерондията.

Отъ 1850 год. до 1860 черковния пѣвецъ Хаджи Теодораки ималъ въ кжщата си училище, въ което прѣподавалъ на момичета четене, малко да пишатъ и да смѣтатъ ¹⁾).

Общото дѣвическо редовно училище е строено и открито въ 1863—64 г. ²⁾).

Общегovorимия езикъ въ града и въ самитѣ кжщя бѣше турския, както бѣше отъ 1853 до 1856 г. и въ 1859 г., когато минахъ прѣзъ Варна. Изключение правиха само нѣколко иностранны гърци, на които числото ще видимъ по-послѣ, и българитѣ, които съставляваха сгруппиранитѣ абаджийски и кожухарски еснафи. Българи, които бѣха женени за гагаузки говориха въ кжщитѣ си турски. Имаше и мѣстни варненци, които помежду си или въ сношенията си съ иностраннытѣ гърци, говориха гръцки; такива бѣха, обаче, много малко. Имаше десетъ или най-много петнайсетъ души, които говориха доста правилно гръцки; останалитѣ захващаха разговора на гръцки и го свършиха на турски. Въ заключение ще кажа, че гр. Варна бѣше населенъ още отъ турци мохамедани и отъ православни християни, говорящи и въ обществото и въ кжщитѣ си турски. Българи, числото на които едвамъ надминаваше 200—250 души, говориха помежду си български; освѣнъ тѣхъ имаше арменци григориянци, говорящи по турски и около 70—80 иностранны гърци.

Изтъквамъ обаче обстоятелства, които едва ли не ще се приематъ за противоречущи на моитѣ спомени, писани сега слѣдъ петдесетъ и повече години.

1) Прѣди всичко въ 1878 г., при освобождението на България, когато бѣхъ чиновникъ въ Варна, ний намираме, че въ по-голѣмата частъ на първия участъкъ и почти половината отъ втория участъкъ, населението, особено младитѣ, говорятъ въ кжщитѣ и помежду си на гръцки и то доста правилно. Тѣ наричатъ себе си едини и парадиратъ съ елински патриотизмъ.

2) Султанския ферманъ отъ 1870 г., съ който е билъ разрѣшенъ спорния между българи и гърци черковенъ въпросъ, признава, че болшинството на православното население въ гр. Варна е гръцко.

¹⁾ „Одисосъ.“ Стр. 194.

²⁾ По съобщението на стария учител даскалъ Стефанаки Пападопуло.

3) Прѣдъ насъ е книгата „Одисосъ“, която описва историята на гр. Варна; автора на книгата, Иоанъ Николау, казва че е роденъ и порасналъ въ Варна и е билъ дългогодишенъ учителъ и директоръ въ варненскитѣ гръцки училища.

а) Въ историята си той казва, че Варна е на мѣстото на античния градъ „Одисосъ“, който билъ елинска колония, заселена и застроена отъ Милетийци около 570 г. прѣди Христа. Това ни свидѣтелствуватъ слѣднитѣ стихове на Скимность: „Милетийци строятъ Одисосъ, когато Астиягъ управляваше Мидия; той е обкръженъ съ Крувизи и Тракийци ¹⁾.“

б) Одисосъ е билъ главенъ градъ на съюзенитѣ петъ града или на петоградието, състояще отъ градоветѣ: Томеосъ (Кюстендже), Калатида (Манкалия), Аполония (Созополъ), Месемврия и Одисосъ ²⁾.

в) По-рано отъ всички други народи, елинитѣ сж оглашени въ проповѣдваната на тѣхния езикъ християнска истина и пр. ³⁾. Първозванный Андрей, единъ отъ светитѣ апостоли, е проповѣдвалъ евангелието въ Одисосъ и е ржкоположилъ за неговъ епископъ Амплия ⁴⁾.

г) Варненци, като търговци и моряци, сж били въ постоянно сношение и съобщение съ Елада, та по тази причина сж могли да си запазятъ езика, народността, нравитѣ и прѣданията ⁵⁾ и

д) Въ 1860 г. града Варна имаше 20 хиляди жители, отъ които повече отъ една третя православни християни елини, около хилядо ерменци, много малко българи, евреи, европейци, достатъчно гърци отъ Гърция и ионийци и около десетъ хиляди мохамедани.

И така, явява се въпроса, кое е вѣрното? Моитѣ ли спомени, че кореннитѣ варненски жители отъ православно вѣроизповѣдание, прѣзъ вѣрмето отъ 1853—59 г. сж били *гагаузи, говорящи турски* или въ 1860 г. тѣзи варненски жители сж били *православни елини съ запазена народность, языкъ, нрави и прѣдания*.

¹⁾ И. Николау. Стр. 83.

²⁾ Стр. 18 и 93.

³⁾ Стр. 12.

⁴⁾ Стр. 106.

⁵⁾ Стр. 50. — Николау отбѣлзва нѣколко стиха, които варненскитѣ ергени и моми изговаряли срѣщу Енювъ день, когато сж си врачували. До колкото ми е извѣстно, тѣзи стихове сж заети отъ цариградски гръцки пѣсни и приспособени на стария обичай.

Съ историята на гр. Варна, доколкото ми е известно, сж се занимавали само Андрей Пападопуло Вретосъ, бивши въ Варна гръцки вицеконсулъ прѣзъ 1853 и 1854 г., по специалностъ историкъ-археологъ ¹⁾ и И. Николау ²⁾. Ще се обърна къмъ тѣхъ, за да кажатъ, кой е правъ и кой кривъ.

Прѣди 20 год. отъ днесъ, казва почтения Вретосъ ³⁾ въ гр. Варна освѣнъ митрополита, неговото духовенство и трима или четирма нѣрвенци, които говориха гръцки, други нѣмаше. До 1830 г. въ православнитѣ черкви службата е извършвана на турски. При митрополита Иосифа въ 1840 г. е построено училище, въ което се прѣподавалъ старогръцкия езикъ и литература ⁴⁾; близу до митрополията има помѣщение за Ланкастерско училище, което посѣщаватъ около 300 и повече ученици. По настояването на Вретосъ при митрополита Порфирия била въ митрополията отдѣлена стая за библиотека, която съ врѣме щѣла да бжде много богата.

Откриването на училищата имало за естествено слѣдствие, че употреблението на гръцкия езикъ било станало общо между православно население, особенно между младитѣ. Това православно население било отъ гръцко произхождение, но се асимилирало съ бѣлгарското, което го окръжжавало.

Варна имала, споредъ Вретосъ (стр. 215) 16 хиляди жители ⁵⁾, отъ които 8300 турци, 6100 православни християни ⁶⁾, 1000 арменци, ⁷⁾ 30 евреи ⁸⁾ и 150 елини-ионийци (Joniens) ⁹⁾.

¹⁾ Вретосъ живѣялъ въ Варна 27 мѣсеца; той билъ членъ на нѣколко научни дружества. Въ французкия вѣстникъ „*Moniteur universel*“ той написалъ прѣзъ мѣсець юлий 1853 г. статия: „*Précis sur l'état actuel de la Bulgarie*“, а прѣзъ мѣсець Май, Октомврий и Ноемврий 1854 г.: „*Description des différentes villes maritimes de la Bulgarie*.“ Бѣл. на ред.

²⁾ Автора на книгата „Одисосъ“ (Варна 1894).

³⁾ Разбирамъ 1853—54 г., когато той билъ консулъ въ Варна.

⁴⁾ Това училище е, види се, онова, което споредъ И. Николау било построено на мѣстото на черквата Св. Марина (въ 1841 г.).

⁵⁾ Сестини, който пжтувалъ въ 1780 г. отъ Русе за Варна, казва че града В. билъ укрѣпенъ и че жителитѣ му били турци, гърци и арменци. Евреитѣ не били допуснати (А. Иширковъ. Годишникъ на Софійския университетъ I. 1906—1907, стр. 178).

В. Тепляковъ, който посѣтилъ гр. Варна въ 1829 г. (Письма изъ Болгаріи, писаны во врѣмя кампании 1829 г. Москва. 1833) казва, че имало въ града, прѣди руската обсада въ 1828 г. около 4 хиляди кжщи съ около 26 хиляди жители. Господствующия езикъ на населението билъ турския.

Бѣл. на ред.

⁶⁾ Отъ каква народностъ?

⁷⁾ Интересно е да се издири какъ и кога сж дошли и сж се заселили арменци въ Варна (гл. Извѣстіята за 1907 г. стр. 59, бѣл. 1). Отъ тѣхъ ни-

За българитѣ Вретосъ не поменува, вѣроятно тѣхъ ги турга въ числото на православнитѣ християни, а българи, освѣнъ погагаузенитѣ, имаше не по-малко отъ 250—300; само въ абаджийскитѣ и кожухарскитѣ дюгени и работилници имаше повече отъ 100.

А И. Николау въ съчинението си „Одисосъ“ ни казва слѣдното: Одисосъ е гръцка милетийска колония, застроена 570 г. прѣди Р. Хр. Въ 513 г. прѣди Хр. тя била завладѣна отъ персийския царь Дарий Истаспосъ, но той скоро го освободилъ слѣдъ като билъ побѣденъ отъ гърцитѣ въ Елада. Въ 344 г. Одисосъ билъ завладѣнъ отъ тракийското племе „Одризитѣ“, а въ 323 г. отъ македонцитѣ. Въ 301 г. съюза „*немоградието*“, на което Одисосъ е билъ главенъ градъ, се опиталъ да се освободи, но не успѣлъ. Въ 86 г. пр. Р. Хр. го завзели римлянитѣ.

Отъ римското до византийско врѣме името Одисосъ не се споменува, освѣнъ въ 514 г., когато Виталианъ, управителъ на Тракия, Скития и Мизия, съ помощта на хунитѣ и българитѣ, които призовавъ изъ отвѣдъ Дунава, се обявилъ за владѣтель на тѣзи области, заедно съ Одисосъ и Анхиалъ. Въ 545 г. (по Теофана и Кедрина) околнитѣ мѣста на Одисосъ, Дионизополисъ (Балчикъ) и други крайбрѣжни мѣстности, били наводнени отъ приливъ на Черното море и много народъ се издавилъ. Въ 565 до 580 г. авари навлѣзли въ долня Ми-

кой не говореше нито разбираше нѣщо на арменски. Грамотнитѣ отъ тѣхъ писаха турски думи съ арменски букви.

Въ 1829 г. имало въ гр. Варна арменски митрополитъ (Тепляковъ, Писъма изъ Болгаріи. Москва 1833, стр. 38).

*) Въ 1853 г. имаше въ Варна само двама евреи: Адолфъ и Мариасъ. Тедески; първия бѣше австрийски вице-консулъ, а втория агентъ на параходното дружество „Лондъ“, тѣ се занимаваха и съ търговия. Първия мѣстенъ евреинъ, който дойде и се засели въ 1854 г. е Давичонъ (Провадиецъ); той дойде на служба у Тедески. Когато сж придошли въ Варна повече евреи (прѣзъ 1854 и 55 г.), направена била като молитвенъ домъ една дървена барака на мѣстото на сегашната синагога. Това мѣсто било градскообщинско; то служило като складъ на дървенъ материалъ на братия Тедески; по поискване на консула А. Тедески, турцитѣ позволили да се направи тукъ молитвенъ домъ на евреитѣ. Вдовицата на А. Тедески подигнала послѣ споръ противъ еврейската община за мѣстото, гдѣто е синагогата (гл. гражд. дѣло на Варненския окръженъ сждъ № 299, 1899 г.; въ това дѣло се споменува за дохождането на Давичонъ въ Варна).

*) Между гърцитѣ имало много *измирлийци* (смирненци); единъ отъ тѣхъ е билъ Кънлж Манолъ Пейнерджи, който билъ прочутъ свирѣпецъ. Единъ день той билъ заловенъ въ кражба отъ полицията; като го прѣслѣдвали намѣрили го скритъ подъ моста „Пипи-къпроусю“ (положеніето на моста гледай въ „Извѣстията“ за 1908 год., стр. 47).

Бъл. на ред.

зия и я опустошили съ градоветъ Одисосъ и Марцианополъ (Рѣка Девня). По мнѣнието на Ив. Николау аваритѣ сж прѣименували Одисосъ на Варна. Въ 678 г. при Константинъ Погонатъ, българитѣ, подъ прѣдводителството на третия Кубратовъ синъ Аспарухъ, прѣминали Дунава, завзели Мизия и се установили „въ Варна, близу до Одисосъ“ (Теофанъ и архиепископъ Никифоръ).

Въ заключение И. Николау казва¹⁾: „Славното наше, но много пострадало отечество е посрѣщало не малобройни азиатски пълчища; било е театръ на кървави подвизи, прѣтърпѣло е нееднократни нашествия и обсади отъ съсѣднитѣ тракийци, отъ македонци, римляни, гети, скити, готи, хуни, авари, славяни, българи, даки, венгри, турци, руси и генуезци. Нѣма педя земя въ него, необляна съ многоцѣнна човѣшка кръвъ.“

При обсадата на Варна въ 1828 г. отъ руситѣ, казва И. Николау²⁾, една частъ отъ древнитѣ елинофони, жители на Варна, сж избити и останалитѣ живи се разпилѣли и заселили въ Влашко, Бесарабия и Кримъ, а на тѣхно мѣсто въ града се заселиха други варварофони, вслѣдствие на което турския езикъ зель надмощие, но само до построяването и откриването на алилодидактикомото и елинико училища и слѣдъ като се възвѣрнаха нѣкои отъ старитѣ ѝ жители, тогава отново гръцкия езикъ взе врѣхъ.

Както П. Вретосъ, така и И. Николау оставатъ съгласни, че говоримия езикъ на православното население на гр. Варна, до откриването на новитѣ гръцки училища, е билъ турския, а не гръцкия.

Но И. Николау ни увѣрява, че до 1828 г. православнитѣ варненци били елинофони, т. е. гърци.

Отъ слѣднитѣ документи, които ни прѣдава самъ И. Николау, ще се установи, какви елинофони-варненци е заварила, избила и прокудила войната и обсадата прѣзъ 1828 г.:

1) Въ моята кжща, казва той, е запазена дъска³⁾, на която е написано съ елински букви на елино-турски езикъ слѣднѣното: „Москоφοῦν ὑκελευσῆ Ἰούλιος 19, ἡμέρα Κυριακῇ.“ (Идването на московеца, 19 юлий, день недѣленъ⁴⁾).

¹⁾ Стр. 215.

²⁾ Стр. 229.

³⁾ Дъската се съхранява въ Варненския музей.

⁴⁾ И. Николау стр. 167.

2) Въ единъ тефтеръ на варненската демогерондия е записано: „1828 Ἰουλίου πρῶτι μ. μ. κυριακὶ ἀφοῦ ἦλθεν ὁ ρουσσος εἰς τὴν Βάρναν καὶ πολέμισε ἕως σепτεμβρίου 29, πλὶ κεν μέρα σάβατο“¹⁾. (1828 юлий първи д., д. недѣля, като дойде русина на Варна и воюва до септемврий 29, влѣзе день сѣбота).

3). Въ другъ тефтеръ на демогерондията е записано: „Пάλαι ἦλθεν ὁ ρουσσος εἰς τὴν Βάρναν καὶ ἐπολέμισε τρίς μῖνες καὶ πῖρεν τὴν Βάρνα, καὶ ἐκάθισε μέσα εἰς τὴν Βάρνα 18 μῆνας, ἔκαναν ἀγάπῃ με τὸν Τοῦρκο καὶ ἔδωσε πίσου καὶ ἡ χριστιανὶ ἔφυγαν ἄλλῃ εἰς τὴν ρουσίαν, ἄλλι εἰς τὴν πολτόβα καὶ λίγι ἔρειναν μέσα εἰς τὴν Βάρνα καὶ ἄλλι εἰς Κωνσταντινούπολιν“²⁾. (Пакъ дойде русина и воюва три мѣсеца и взе Варна и сѣдя вжтрѣ въ Варна 18 мѣсеца, помириха се съ турчина и дойде обратно и християнитѣ избѣгаха други въ Русия, други въ Молдова и малко останаха вжтрѣ въ Варна и други въ Константинополь).

Каза ни П. Вретось, че 20 години, прѣди да напише съчинението си „La Bulgarie“ (т. е. ок. 1836 г.) въ Варна, освѣнѣ митрополита, неговото духовенство и трима или четирма първенци, други знающи грѣцкия езикъ нѣмало. А отъ езика и правописа въ изложенитѣ тукъ три документи се установява *елинофонията* на окръжаващитѣ митрополита варненци.

Едни отъ варненскитѣ гърци били избити при обсадата въ 1828 г., а останалитѣ избѣгали и се заселили въ Влашко, Бесарабия и Кримъ, казва Николау. Въ Кримъ не съмъ билъ и не зная да ли тамъ има прѣселени варненски гърци, но въ седемнайсетъ годишното си прѣбиване въ Бесарабия и Молдова (1860—1877 г.) азъ имахъ случая да срѣщна доста варненски колонисти въ Кончазъ, Болградъ, Кумратъ, Рени и други колонии. Отъ всички само трима търговци въ Рени знаеха и говориха криво лѣво на грѣцки. Дали тѣзи хора сѣ напуснали Варна знающи грѣцкия езикъ или сѣ го научили въ Рени, това не зная. Казаното отъ Ив. Николау, че масата на варненци, които се изселиха въ 1828 г. сѣ били елинофони, не се потвърдява. Не се потвърдява и твърдението му, че потомцитѣ на Милетянитѣ въ Одисось сѣ запазили древнитѣ си обичаи,

¹⁾ И. Николау, стр. 167.

²⁾ И. Николау, стр. 168.

нави, прѣдания и езика си, защото обичая да си врачуватъ момцитѣ и момитѣ срѣщу Енювъ день го имаше и въ България и този обичай може да е много старъ; стиховетѣ, които, както казва г-нъ Николау, че изговаряли момитѣ и момцитѣ при врачуването, сж нови, заети или отъ нѣкоя грѣцка пѣснопойка или пѣкъ сж изковани отъ самия него¹⁾. Така сжщо и суевѣрията за караконджовци, върколацитѣ, за лихусиитѣ, за прокълнати запусѣли кжщи и мѣста, имаше ги и може би да ги има още изъ България. А приказкитѣ, изложени въ стихове, той самъ казва, че сж негови.

Отъ изложеното до тукъ се установява, че до откриването на училищата (елинодидактическо и елинско) въ 1845 г., господствующия между варненскитѣ православни християни, езикъ е билъ турския. Че тѣзи училища до 1863—1864 г. сж посѣщавани само отъ момчета, слѣдователно много е прибрзано да се приеме, че въ 1853 и 54 г. сжщото това население е имало вече общъ говоримъ грѣцки езикъ. Много рано е още да се каже, че въ 1860 г. въ Варна е имало около 7 хиляди православни християни елини, освѣнъ иностраннитѣ.

Обществото, за което говори Вретосъ, види се, че се е състояло отъ около 70—100 гърци пришелци, послѣ отъ бивши учители и отъ младежи, които успѣли да излѣзатъ отъ училището, обществото, съ което Вретосъ, споредъ положението си, е могаль да бжде въ съприкосновение, а не масата.

Грѣцкитѣ имена, съ които много отъ елинизираниѣ покъсно варненци се красятъ, сж присадени. Мустакидевци не могатъ да откажатъ, че сж внуци на котленеца Стоянъ Буюклията; Парасковци не могатъ да отрекатъ, че сж синове на Пиличъ Парашкева отъ с. Добриня (Провадийско), Митисиядись, че е Мандежи Митишевъ синъ, Астенидесъ, че е Хаста Михалевъ синъ и много други „адевци“ и „идевци“.

Успѣха, обаче, на елинизма, слѣдъ 1870 г. въ Варна, е грамаденъ. Съставения отъ по-рано за тази цѣль силлогосъ, снабденъ съ голѣми парични срѣдства, подпомогнатъ отъ прѣданнитѣ на дѣлото учители, сж работили неуморно. Гърка Сулини подарява за цѣльта повече отъ 20 хиляди турски лири.

¹⁾ Стр. 225—228.

Парашкева Николовъ завѣщава грамадни сръдства за построяване черква и болница и за издържане на двама стипендианти въ странство. Приходитъ отъ мѣнастиритъ св. Димитъръ и св. Константинъ, приходи отъ разни малки завѣщания, сж дали охолни сръдства за подържане на училищата въ града и стипендианти въ Гърция.

Нескончаемитъ проповѣди въ черквитъ и публични сказки въ училищата на тема за славата и величието на Елада, че тя е била разсадникъ на наукитъ и изкуствата, както и на християнството и въ края на крайщата „сѣки който не е грѣкъ е варваринъ,“ всичко това е било втълпено въ убеждението на растящата младежъ и е имало за слѣдствие да заваримъ въ 1878 г. *не само гърци*, но и фанатизирани грѣцки патриоти, които, слѣдъ установяването на българскитъ власти въ Варна, нѣколко години наредъ, демонстративно проявяваха своя грѣцки патриотизмъ съ покачене грѣцки знамена по кжщитъ и дюкениитъ си и съ улични демонстрации.

Отъ дохаждането на римлянитъ до византийско врѣме, за Одисось историята мълчи, казва И. Николау, а отъ дохождането на българитъ въ 678 г. името Одисось е замѣнено съ Варна; че града ни, макаръ и промѣнливо е владенъ около 300 години отъ българитъ, а слѣдъ тѣхъ близу петъ вѣка отъ турцитъ; че древния Одисось камѣкъ врѣхъ камѣкъ не е останалъ — е добръ, какъ тѣй, при такива голѣми катастрофи, въ течение на десетки вѣкове, приснопамятния И. Николау намира въ Варна милетийски потомци съ запазени нрави, обичаи и езикъ? Ако едничкитъ паметници се състоятъ само отъ монети съ надписъ „Одиситонъ“ и камѣни съ надписи, намѣрени заринати въ земята, може ли да се повѣрва, че православното население въ Варна (въ 1828 или въ 1860 г.) сж потомци на милетийцитъ?

Поне моя отговоръ на този въпросъ е отрицателенъ. Ако милетийскитъ потомци не сж напълно изчезнали, то малкитъ имъ останки сж смѣсени съ прѣселници; въ римско врѣме съ римляни и други, въ византийско врѣме съ гърци и въ българско съ българи. Турцитъ сж заварили въ Варна една разнородна и разноезична смѣсь, на която въ течение на четири-петъ вѣка, общия езикъ е станалъ господствующия турски; на тази смѣсь турцитъ сж дали названието *Гага сж узъ — гагаузъ*. Гагаузи има въ нѣколко села въ Варненско, Балчишко,

и Провадийско. Има ги и въ Бесарабия въ Болградския окръгъ въ Комратъ и въ околността му, гдѣто гагаузитѣ се прѣселили главно отъ Варненския окръгъ; тѣ казватъ, че сж отъ българско потекло, но че се свикнали съ турския езикъ, защото пораснали въ села, въ които болшинството на населението било турско и кжщитѣ имъ размѣсени. Бесарабскитѣ гагаузи наричатъ себе си българи, а на българитѣ казватъ *Тукани*.

Б.

Пияцата въ Варна съставляваше единъ островърхъ тригълникъ съ прѣдѣли: Балжкъ пазаръ, търговска улица, крѣпостъта Барутъ хане, Къепрю или Табахна капусу¹⁾ и отъ тамъ право къмъ Балжкъ пазаръ.

Мѣстото, гдѣто е сега градината „Графъ Игнатова,“ бѣше праздно, заградено съ низкъ полусъборенъ зидъ и се простираше до туй мѣсто, гдѣто е сега залата „Съединение.“ Отъ тамъ почваше праздното мѣсто между града и крѣпостъта. Прѣзъ улицата подъ него мѣсто, кжщитѣ продължаваха по права линия малко на горѣ и отъ тамъ въ полегата линия до махала „Акъ Баиръ.“

Пашовия конакъ бѣше на мѣстото, гдѣто е сега окръжното управление, а задъ него бѣха старитѣ казарми.

¹⁾ *Извѣстията на арх-то друж. Варна, 1908, стр. 46 и 47.* Прѣди заселването на крѣмскитѣ татари въ Варна въ 1862 г. (въ IV участъкъ), портата „Татаръ Капусу“ се наричала „Шумна-капусу.“ На портитѣ имаше военна стража, полицейски (за прѣглеждане тескерета) и митнически стражаръ (за прѣглеждане стока). Г. К.

Vgefos споменува (стр. 231), че имало въ варненското укрѣпление само петъ порти, а тѣ били 11 (гл. *Извѣстията на варненското археол. д-во за 1908 год.*, стр. 44 и др.). Едната отъ портитѣ се отваряла само въ продължение на 40 дена, когато колили добитъкъ въ скотобойната. (Тази порта се наричала Салхана капусу; гл. „*Извѣстията*,“ стр. 48).

Втората порта се отваряла на Иордановъ день, когато гърцитѣ хвърляли кръстъ въ морето. (Тази порта се наричала „*Кумъ-капусу*“; гл. „*Извѣстията*“ стр. 44).

Останалитѣ три порти били денѣ отворени, защото служили за влизане въ града. Едната отъ тѣхъ, която се намирала откъмъ морето (Скеле капусу, гл. „*Извѣстията*“ стр. 44 и 45) била затваряна половина часъ по-късно отъ другитѣ двѣ, за да се дала възможность на хората отъ екипажа на търговскитѣ кораби, които били прѣснати изъ крѣчмитѣ въ града, да се завърнатъ. Тѣзи, които закѣснѣли били арестувани отъ полицията и закарвани въ затворъ, гдѣто стояли цѣла нощъ. На втория день тѣ бивали пускани, слѣдъ като последвало до пашата официално заявление отъ консулъ, че тѣ сж чужди поданици.

Ключоветѣ на всичкитѣ порти сж били пазени отъ команданта на полицията, който билъ отговоренъ прѣдъ пашата за всички прѣстѣпления противъ неговитѣ разпореждания.

Был. на ред.

Старитѣ постройки въ града, освѣнѣ крѣпостѣта, която обикаляла града¹⁾, бѣха цитаделя-барутѣ хане²⁾ и дебелиѣтѣ зидове до черквата Св. Георги³⁾. Въ 1853—56 г. такѣвъ зидѣ имаше още въ двора на Терзи Симеонѣ и на брата му Димитърѣ; кжщата на послѣдния бѣше залѣпена до самия зидѣ⁴⁾. Азѣ квартирувахѣ въ Симеоновата кжща около три мѣсеца.

Всички постройки въ града, като изключимѣ казармитѣ, два или три държавни хамбари, служащи за военни депозити, повечето отѣ джамиитѣ, черквата св. Атанасий и 7—8 магазии, всички други постройки въ града бѣха отѣ дърво и дѣски. Всички улици бѣха тѣсни, криви, прашни и нечисти; въ кишаво врѣме тѣ бѣха непроходими отѣ калѣ. Най-главната улица, сегашна Прѣславска, бѣше тѣй разорана, че ми наването по нея въ кишаво врѣме бѣше невѣзможно, ако не бѣха тѣснитѣ и високи тротоари отѣ страна. Сегашната „Софийска“ улица, ако и да бѣше тѣсна, пакѣ за да се мине отѣ едната ѣ страна на другата, имаше на двѣ мѣста поставени голѣми камѣни въ видѣ на стѣпала та по тѣхѣ можеше само да се прѣпрѣчи.

На лимана имаше само двѣ малки скели, при които спираха лодкитѣ за товарене или разтоварване стоки и пжтници. Митницата бѣше до самата Скеля капусу; въ нея имаше една голѣма стая за чиновнически персоналѣ, състоящѣ отѣ управителя и двама кятипи (писари), една малка стаичка за прислугата и хамбарѣ.

¹⁾ Гл. *Извѣстията на арх-то дружество* за 1908 год.

²⁾ Гл. *Втори годишенѣ отчетѣ за 1907* (Варна), стр. 24 и 26 и *Извѣстията* за 1908 г., стр. 34—37.

Варненския гражданинѣ Василагоолу, роденѣ въ 1814 г., ни съобщил допълнително (гл. *Извѣстията*, стр. 34), че въ кулитѣ, които се намирали въ сѣверната стѣна на крѣпостѣта (откъмѣ Солунска улица) били изписани образи на светии съ много свѣжи бои (съ златна ореола около главитѣ имѣ). Това потвърждава изказаното отѣ насѣ мнѣние, че „барутѣ хане“ било съградено още прѣди дохождането на турцитѣ въ България (гл. *Извѣстията*, стр. 58).

Бъл. на ред.

³⁾ Гл. *Втори годишенѣ отчетѣ*, стр. 26—28. — Зида се нарича „куле;“ по прѣдание той билѣ правенѣ отѣ Генуезци (Джиневизденѣ калма).

⁴⁾ Нѣма съмнѣние, че този, както и горния зидѣ („кулето“) сж остатѣци отѣ акропола на древния градѣ Одисосѣ. На сѣвероизтокѣ отѣ кулето, на разстояние 28 метра, се намира старѣ зидѣ съ сводѣ; той е зазиданѣ въ прѣградната стѣна, която дѣли двороветѣ на Фортуна и Тарси Димитрова. По прѣдание, имало едно врѣме подобни зидове на седемѣ мѣста, въ създѣство на кулето, косто се намира на най-високата частѣ на града (около 20 м. надѣ морето).

Бъл. на ред.

Главната търговия въ Варна бѣше съ зърненитѣ храни. Износа на всички храни отъ Разградско, Джумайско, Шуменско, Провадийско, половината отъ Дели Орманъ, Добришко и Варненско се изнасяше прѣзъ Варна. Крупнитѣ търговци на този износъ бѣха иностранны гърци. Изнасяха и нѣкои турци съ малки кораби съ комисиона или за своя смѣтка. Почти до края на 1854 г. параходитѣ, които циркулираха между Варна и Цариградъ бѣха три въ седмицата. Въ 1854 г. почна да циркулира и единъ французки. Имаше и второстепенни търговци на храни, но тѣ купуваха и продаваха на мѣсто. Прѣкупчици (месити) между едри и дребни житари бѣха повечето иностранны гърци. Посрѣдници (зайкодѣи) селени и търговци бѣха много, тѣ бѣха повечето турци и гагаузи. Много колари, работници и лодкари се прѣпитаваша отъ житната търговия. Валсови брашна произвеждаше въ своята парна мѣлница французина Шарно. Търговията съ вълна бѣше въ рѣцѣтъ на Адолфа и Мариасъ Тедески. Съ износъ на сирене и масла се занимаваха мѣстни турци. Подобни стоки отъ вжтрѣшността на страната минаваха и изпращаха за Цариградъ чрѣзъ комисионери. По-крупни търговци на колониални стоки имаше само трима, но и тѣхния пазаръ бѣше само града и околността му. Бакали имаше много, но тѣ държаха най-долнокачествена стока, каквато купуваха селенитѣ и работната класа.

Голѣма частъ отъ гагаузитѣ и арменцитѣ бѣха лозари (стопани на лозя и работници); тѣ продаваха вината си изъ селата въ Варненско, Добришко, Балчишко и Провадийско.

Въ Варна пристигнахъ, когато руситѣ и турцитѣ се готвиха да се счепкатъ; еднитѣ се трупаха задъ, а другитѣ отсамъ Дунава. Главната квартира на турцитѣ бѣше Шуменъ; въ него врѣме той бѣше свързанъ съ телеграфна жица (телеграфъ) прѣзъ Варна съ Цариградъ. Въ Варна укрѣпленията бѣха приготвени и поправени. Крѣпостна артилерийска прислуга бѣха мѣстни жители-запасни. Една голѣма частъ отъ тѣхъ, по занятие лодкари, облѣчени въ войнишкитѣ си дрехи, работиха си по скелето.

Седмично пристигаха по единъ по два парахода съ войски или военни припаси и голѣми топове; всичко това се прашаше къмъ дунавскитѣ градове. Турцитѣ нѣмаха обозни кола; такива тѣ си набавяха отъ селенитѣ, пристигнали въ

Варна съ храна; това бѣше станало една доходна статия за варненската полиция, а голѣма прѣчка на търговията. Нуждни и ненуждни кола, полицията ги ловеше и запираше въ крѣпостта. Тѣзи, които можаха да се откупятъ освобождаваше, а другитѣ държеше по три и четири деня, за да бждатъ готови. Изобщо турцитѣ въ Варна бѣха много гнѣвливи и надменни, особено топчиитѣ, които бѣха облечени въ войнишки дрехи; тѣ носѣха червени пояси, а въ пояса широкъ рибарски ножъ, готови при най-невиненъ случай да употрѣбятъ ножа.

Бѣше или на 25-й или 27-й октомврий 1853 г., недѣленъ день къмъ пладнѣ, когато турския редовенъ търговски параходъ бѣше готовъ да отпътува за Цариградъ и чакаше само пощата. Въ туй врѣме се показаха по пѣтя откъмъ Цариградъ два голѣми и единъ по-малкъ параходъ; тѣ се приближиха до лимана (залива). Голѣмитѣ параходи подъ пълна пара се спрѣха вѣнъ отъ залива, а третия, съ разтворени платна, безъ да издава пара, съ доста голѣма бързина, влѣзе въ залива, обиколи находящитѣ се въ залива кораби и турския параходъ и се върна обратно къмъ морето. По скелята и наоколо се дигна тревога, турски паши и полковници пристигнаха на коне и влѣзоха въ митницата, баталиони пѣхота пристигнаха и се наредиха отъ вжтрѣ крѣпостната стѣна по мазгалитѣ. Топчиитѣ, които работиха по скелята и въ лимана съ маунитѣ, веднага се изгубиха и отидоха по укрѣпленията. Търговския параходъ извади пасажеритѣ, а въ него се качи една рота пѣхота съ карантинния началникъ и трѣгнаха къмъ морето. Тритѣ парахода бѣха вече много отдалечени по направление къмъ Цариградъ. Отъ една гемия, която бѣше въ морето, карантинния началникъ узналъ, че тритѣ парахода били руски. Тревогата се свърши, но слѣдъ тази случка топчиитѣ-работници се явяваха малко по скелята.

На петия день отъ тази случка, вечерята къмъ 9 часа, отъ табията, която бѣше срѣщу сегашния вълноломъ, се даде сигналъ (съ свѣтлина). Квартирата ни бѣше наблизу и ний се качихме на втория етажъ на прозорцитѣ. Мѣсечината бѣше пълна, врѣмето ясно, но морето много развълнувано. Единъ параходъ обикаляше близу лимана и искаше да влѣзе, но отъ табията не му позволяваха. Отъ двѣтѣ страни се даваха разни сигнали съ запалени фенери. Виждаше се, че парахода има голѣмъ товаръ и не искаше да се върне въ развълнуваното

море. Отъ табията изгърмѣ единъ празденъ топъ, но парахода не се връщаше и продължаваше съ всевъзможнитѣ си сигнали. Когато, обаче, отъ табията изгърмѣха три топа и гюлетата прѣфучаха надъ морето, парахода се върна и се спрѣ при мѣнастиря св. Димитръ (гдѣто е Евксиноградъ). На втория день отъ този параходъ излѣзе цѣлъ баталионъ турска пѣхота и извади много военни припаси. Обясни се работата, че парахода излѣзълъ прѣди петъ или шесть дня отъ Цариградъ и незнаялъ дадения му секретъ слѣдъ трѣгването му.

Войната бѣше вече въ разгара си по Дунава отъ Калафатъ до Тулча. Турската флота бѣше вече унищожена при Синопъ. Силистра бѣше обсадена. До Тутраканъ бѣше миналъ Дунава единъ руски отрядъ, който бѣше разбитъ отъ турцитѣ. Единъ день, прѣди пладнѣ, бѣхъ на скелята, когато доведоха 20—25 руски плѣнници. Бѣхъ се загледалъ въ плѣнниците, когато единъ гласъ извика: „ги Търновалж,“ обърнахъ се и видѣхъ турския полковникъ Авдула бей. Порадвай се, каза той, на вашитѣ. Да, отговорихъ азъ, радвамъ се на плѣнниците на полковника Гази Авдула бея, героя на Тутраканската побѣда. Азъ не съмъ вече полковникъ, паша съмъ. Ще заведа плѣнниците, да ги види Падишаха; той пожелалъ и мене да види, каза пашата. (Този офицеръ прѣди войната бѣше дълго врѣме въ Търново).

Къмъ края на мѣсець май 1854 г. пристигнаха съ параходи първитѣ отряди на коалиционнитѣ френски и английски войски; тѣ дебаркираха съ мѣстнитѣ голѣми лодки. Англичанитѣ, при влизане въ лодката, снимаха раницитѣ, а французитѣ не ги снемаха. Това неснимане коштува на послѣднитѣ 30—40 войници: морскитѣ вълни прѣвърнаха една мауна и всички войници, що бѣха въ нея, се издавиха. Англичанитѣ излизахъ на едната скеля и по взводъ, подъ командата на офицеръ, заминаваха за лагера, който бѣше къмъ с. Кадикьой (между Варна и с. Пашакьой). Френцитѣ излизахъ на втората и заминаваха за лагера по баталионъ; тѣхния лагеръ бѣше на баира къмъ с. Франга. И еднитѣ и другитѣ имаха пушки съ капсули, а турскитѣ пушки бѣха съ кремъни (чакмаци). Отъ гоститѣ имаше разквартирувани и изъ града: по кжщата и по ханицата. Турцитѣ знаяха, че европейцитѣ сж дошли да имъ помагатъ, но не имъ се радваха. Особенно нѣкои обращения на чуждитѣ войници къмъ туркини, ги много трево-

жиха, но нѣмаше какво да правятъ. Дебаркирането продължаваше и нощъ; параходитѣ пристигаха единъ слѣдъ други. Както френскитѣ, така и английскитѣ войници излизаха въ отпускъ изъ града; еднитѣ и другитѣ разполагаха съ пари. Виното бѣше много ефтино (20 стотинки оката). Пиянството бѣ надминало върха на върховетѣ. Въ пиянството ставаше побратимяване, пригрѣщане, цѣлуване, спрѣчкване и сбиване, а най-послѣ търкаляне и заспиване по улицитѣ. Появи се и холера¹⁾: не се познаваше, дали падналия на улицата войникъ е само пиянъ или е холерно-заболѣлъ, прибираха ги и ги поограничиха. Пострадаха, обаче, подправенитѣ съ пилинъ вина на варненци. Санитаритѣ ги обявиха за врѣдни и ги източиха по улицитѣ. Холерата бѣше се усилила и много варненци напуснаха кжщитѣ си и отидоха въ околнитѣ села, въ мѣнастиритѣ св. Димитъръ и св. Константинъ. Съ дохождането на войскитѣ, Варна се наводни съ всевъзможни чужденци-спекуланти. Отвори-ха гостилници, кръчми и разни дюгенчета.

Руситѣ бѣха прѣвзели Тулча и Исакача и бѣха достигнали къмъ Кюстендже, но съ идването на съюзницитѣ, бѣха почнали да се оттеглятъ. При всичко това, прѣзъ лѣтото, една частъ отъ френската войска и единъ 2—3 хиляденъ турски отрядъ башибозуци, замина за Кюстендже. Да ли цѣлътъ бѣше да гонятъ руситѣ или да прикриятъ плана си за отиване въ Кримъ незная. Близу до Кюстендже, тѣ сж имали едно или двѣ сражения съ руския ариергардъ, върнаха се обаче въ Варна съ много болни и ранени.

На 26 й юлий вечерътъ, къмъ 7 часа, избухна голѣмъ пожаръ въ пиящата, близу до магазинитѣ, въ които френцитѣ и англичани бѣха складирали своитѣ провизии. Патрони, а може би и други взривни вещества имаха складирани въ старото турско джипане²⁾; имаше и бѣчовки подъ шатри. Пожара скоро се разпространи къмъ четири страни. Подозирайки, че е причиненъ отъ руски агенти, френскитѣ войски блокираха цѣлата пияца и никого не пропускаха да се доближи.

---

¹⁾ Французитѣ построили палатковни болници (tentes-hôpitaux) по височинитѣ на Франга (L'expédition de Crimée. Bazancourt. Paris, стр. 139).

Б. на ред.

²⁾ Les poudrières se trouvaient, pour ainsi dire, cernées par réseau de flammes, et les munitions pour toute la guerre étaient là!... huit millions de cartouches (L'expédition de Crimée. Bazancourt. Paris, p. 141).

Бъл. на ред.

Английски войски по дружини дигаха бъчовкитѣ съ взривнитѣ вещества отъ склада и покрай крѣпостната стѣна ги изнесоха въ полето. Състоящата отъ дървени постройки пияца, до сутринята се обърна въ пепелище.

Имбаркирането за Кримъ почна въ края на юлий или въ началото на августъ; то е ставало повече нощѣ. Въ Варна остана бригада или най-много една дивизия френска войска, а много малко англичани. За командантъ на града бѣше оставенъ френски генералъ.

Имамъ да спомена, че отъ Варна до Севастополъ бѣше поставенъ кабелъ ¹⁾).

При прѣвземането на Тулча отъ руситѣ, единъ турски паша бѣше отвлѣкълъ оттамъ едно 16—17 годишно момиче, българче, и го държалъ скрито, подъ особена стража въ близкитѣ до Варна села: Ени кьой и Франга. Когато вече Добруджа бѣ очистена отъ руситѣ, бащата или близъкъ роднина на отвлеченото момиче дошелъ въ Варна да го дири.

Вѣроятно чрѣзъ варненския митрополитъ или чрѣзъ консулитѣ ²⁾), историята стигнала до знанието на команданта. Узнало се отъ селенитѣ-християни, че момичето е било обѣсено въ гората между двѣтъ села.

Единъ день къмъ пладнѣ, подъ Балжкъ пазаръ срѣщнахъ трима или четирма доста добрѣ облѣчени турци, конвоирани отъ десетина френски войници, подъ командата на офицеръ. Узнахъ, че това сж били убийцитѣ на момичето и че трупа му е намѣренъ, донесенъ въ града и на втория день щѣло да бже погребението.

На втория день, по улицата отъ конака до Балжкъ пазаръ, отъ двѣтъ страни на улицата имаше наредена френска пѣхота съ пушки. Отъ Балжкъ пазаръ чакъ до митрополитската черква, бѣ наредена френска жандармерия съ голи сабли. Смъртнитѣ останки на нещасното момиче, начело съ всички варненски свещеници и причетници, съпроводени отъ хилядно множество народъ се прѣнесоха въ митрополитната черква,

¹⁾ Той билъ положенъ въ 1853 г. между Варна и Балаклава съ цѣлъ да слѣдятъ въ западна Европа събитията на кримската война. (Revue de deux mondes. Tome onzième. Paris 1857, стр. 792). Бѣл. на ред.

²⁾ L'archevêque a protesté contre cet attentat; les consuls de France et d'Autriche se sont joints à lui (Revue des deux mondes. Paris, 1856. Tome III p. 224). Бѣл. на ред.

гдѣто бѣха събрани много офицери, начело съ команданта, който бѣше застаналъ до митрополитския тронъ. Опѣлото извърши митрополита. Гръцкия учителъ Милтиядесъ прочете въ черквата трогателна, но и много смѣла за онова врѣме рѣчь; рѣчта бѣше написана на гръцки езикъ. Като описваше турскитѣ звѣрства, най-сетнѣ, обърнатъ къмъ команданта, завърши съ слѣднитѣ думи: „Нека види просвѣтена Европа, въ защита на каква държава, въ защита на какви звѣрове е пратила отъ далечния западъ своитѣ чада, да проливатъ кръвта си.“ Щомъ Милтиядесъ довърши, единъ офицеръ взе рѣчта отъ ржцѣтъ му!

Говореше се послѣ, че пашата и неговитѣ съучастници били сждени отъ турски сждилища и че пашата билъ оправданъ. Осждени сж били само двама отъ съучастницитѣ, но едва ли и тѣ сж видѣли вратата на затвора или каквото да е наказание.

На 15 мартъ 1856 г. се получи извѣстие за сключено примиріе. Вечеръта Варна бѣше освѣтлена, бѣха запалени кандилата по минаретата, а прѣдъ дюкянитѣ фенери съ лоени свѣщи. По Мусаллата се чуваха фишечи; казваха че въ двора на конака имало турско прѣдставление (карагѣози) и игри.

Незная да ли сж го посѣтили за морално назидание нахождящитѣ се въ Варна европейски офицери.
